

Роля на лицеизраза в диригентското изкуство

1. Място на лицеизраза в невербалното общуване

Говорейки за невербална комуникация, първото, което идва на ум, е жест, движение или позиция на тялото. Лицето обаче е един от най-важните и най-лесно четимите канали на несловесно общуване в ежедневните ни междуличностни контакти. То може да изрази редица емоции и степента, в която те биват изпитани в конкретния момент. Още Чарлс Дарвин изказва тезата, че човешкото изражение е универсално и не зависи от раса, възраст, културна или национална принадлежност. През 1965 година американският учен д-р Пол Екман¹ започва обширно изследване на тази теза, след като тя е подновена от Силван Томкинс, но без да бъде подкрепена с приемлив доказателствен материал. След редица експерименти Екман доказва, че действително има шест универсални изражения: гняв, страх, отвращение, изненада, радост, тъга.

---

¹ За повече информация – Ekman, P. Emotions Revealed, Times Books, New York, 2003

Именно тази универсалност стои в основата на един от най-използваните днес канали за виртуален обмен на информация – емоджитата (емотиконите), чрез които милиони хора ежедневно предават моментното си емоционално състояние посредством символи.

Трябва да се отбележи, че различните култури и националности, макар да проявяват сходни лицеви изражения, го правят в различни случаи до различна степен. В зависимост от етикета в дадената държава или култура, може показването на определени емоции да се счита за социално неприемливо. Подобен пример са азиатските

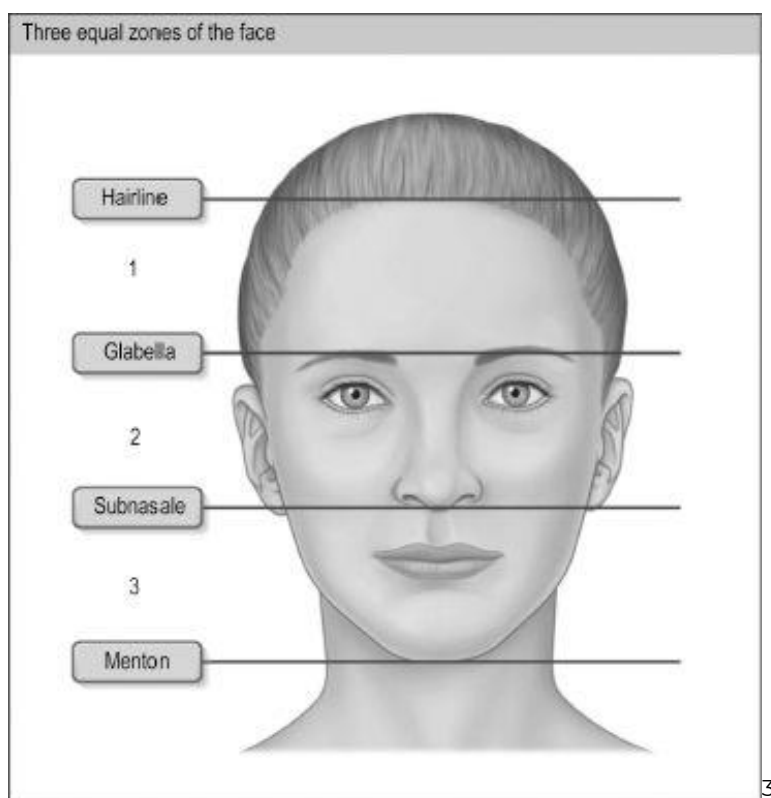
---

² Facial Expressions and Emotions.

<https://writersforensicsblog.wordpress.com/2013/08/19/facial-expressions-and-emotions/>; 13.09.2019

култури. Експериментите на Екман показват, че при тях се наблюдават сходни на американските реакции само когато субектът не знае, че е наблюдаван. В социален контекст той прикрива емоцията си, защото възпитанието му го изисква.

2. Лицево зонирание

Съществуват различни варианти на лицево зонирание, но за целите на настоящия текст ще бъде използван предложеният модел за деление на човешкото лице на три равни дяла: (1) горен (чело – от линията на растеж на косата до глабелата), (2) среден (между глабелата и долната част на

---

³ <https://pocketdentistry.com/facial-analysis/>; 19.11.2019

носа - вежди, очи и нос) и (3) долен (от основата на носа до брадичката вкл.).

Всяка от тези части притежава както сугестивни, така и функционални употреби в диригентската работа. Същевременно трябва да се направи следното разграничение – налице са изражения, които диригентът трябва да индуцира, както и такива, които да прикрие.

2.1. Сугестивни употреби

Под сугестивни употреби на лицеизраза ще разбирате използването му за внушение или предаване на конкретна емоция в зависимост от характера на творбата – радост, светлина, тъга, меланхолия, страх, могъщество и пр.

Към функционалните употреби ще отнесем тези движения на лицевите мускули, чрез които подобряваме функционалността на дирижирането си, т.е. не постигаме емоционално въздействие, но подпомагаме ансамбловостта на състава, като например предупреждение за приближаваща трудност, край на дял или др.

По отношение на диригентската сугестия следва да се отбележи, че именно това е моментът, в който започва да личи колко добър артист е даден диригент. След сложната музикалнохерменевтична работа диригентът следва да е проследил всеки един аспект на музикалното произведение – исторически период на създаване, социо-културни и психологически аспекти на епохата, автор, стил на автора,

важни житейски събития и/или творчески търсения в момента на създаване, редактиране или завършване на творбата, както, разбира се, и много други. Въпреки съществената работа по контекстуално проучване и заучаване на партитурите, диригентът трябва да е способен да предаде на състава, това, до което е достигнал като емоционален заряд. Точно тук лицеизразът е особено необходим. Диригентът трябва да е способен да постигне такава степен на разбиране и подготовка, че да има възможност да преживее партитурата, да изпитва емоциите, които авторът е заложил, да „чува“ в главата си звука на инструментите по начина, по който смята, че те са звучали в замисъла на композитора и чрез лицеизраза да внуши това на изпълнителите. Не на последно място е необходимо да съумее в момента на изпълнението да се откъсне напълно от всичко останало.

2.2. Функционални употреби

Функционалните употреби на лицеизраза са сравнително по-лесни за дефиниране и усвояване.

В дирижирането функционална употреба намират най-вече челото, веждите, очите, и устата.

Обикновено челото и веждите се използват за предупреждение. Една от най-разпространените добри практики, особено в хоровото дирижиране, е повдигането на вежди за привличане на внимание като предварителна

подготовка. То се извършва от *occipitofrontalis* (челен мускул), което е и причината в конкретния случай да ги разглеждаме в група с челото. Обикновено се използва се в краища на музикални фрази, преди важни встъпления, при завършване на дялове и други.

Средната част е тази, към която от диригентска гледна точка спадат очите и веждите. Спомняйки си народната мъдрост „очите са прозорец към душата,“ може да се заключи, че те са съществен *actor* и в сугестивните употреби на лицеизраза. Обикновено, от функционална гледна точка, погледът се използва за пряк контакт или обръщение – подаване на ново начало, водене на тематичен материал, привличане на вниманието на разсеян изпълнител и пр. „Количеството поглед“⁴ е от изключително значение за резултатите от дадено общуване. Неслучайно употребата му в редица ситуации (публична реч, делово общуване, политически изказвания, актьорска игра и др.) е право пропорционална на резултата от съответна дейност. Оттук води генезиса си и популярната диригентска максима „Партитурата в главата, а не главата в партитурата.“ При липса на зрителен контакт със състава, на практика няма как да се постигне нито диригентска сугестия, нито диригентска функционалност.

---

⁴ Руменчев, В. Съдебна реторика. УИ „Св. Кл. Охридски“, София, 1997

Устата, освен че е основен участник във формирането на емоционална експресия, в хоровото дирижиране притежава изключително важната задача да произнася текста на водещата хорова партия. Това е от съществено значение за ансамбловото изпълнение.

3. Значение на лицеизраза в диригентската комуникация

Универсалността на израженията носи на лицето изключителен комуникативен потенциал. Именно това прави умението за общуване с лице едно от най-важните в диригентската работа. Д-р Дейвид Уитуел^{*1} пише, че „Дори най-изразителните диригентски движения никога не биха могли да предадат емоционалния заряд на творбата по начина, по който лицето.“⁵

Едно ярко доказателство за това е прочутото изпълнение на 4-та част на Симфония № 88 от Франц Йозеф Хайдн на Виенските филхармоници под диригентството на Ленард Бърнстейн. В записа след първоначалната

---

⁵цит. по <https://www.musicum.net/conducting.pdf>, 20.11.2019, р.

^{*1} Проф. д-р Д. Уитуел е международно признат диригент и музиколог, автор на над 50 книги и над 125 статии по дирижиране, история и теория на музиката. Има изявен интерес в областта на духовите ансамбли.

подготовка, Бърнстейн сваля ръцете си и дирижира цялата част само с лице. В изражението му са доловими редица детайли, свързани както с настроението на частта, така и с динамиката, подготовките, провеждането на важен тематичен материал и пр. Това, разбира се, далеч не е единственият подобен пример. Предложен е на вниманието на читателите именно заради широката си популярност. Трябва да се уточни важното обстоятелство, че подобен опит изисква значителна зрялост както от страна на диригента, така и на оркестъра. Необходимо е всеки изпълнител да познава партията си в дълбочина и да има възможността да гледа през голяма част от времето в лицето на диригента без притеснения за нотния текст и ансамбъла.

Адекватното приложение на лицеизраза в дирижирането е едно от, може би, най-трудните за придобиване умения. Това важи в особено голяма степен за младите диригенти. Диригентът трябва да има изключително детайлна и точна представа за крайния резултат от работата върху произведението. Необходимо е да е успял да проведе един качествен и целесъобразен репетиционен процес. Накрая, но никак не на последно място, той трябва да е постигнал пълен контрол върху емоциите, които излъчва.

4. Заключение

Лицеизразът е сред основните фактори, които влияят върху ефективността на диригента. Налице са, разбира се,

редица изключения, които показват, че и с лице без експресия могат да се постигнат впечатляващи от музикална гледна точка резултати. Важно е да се има предвид обаче, че никой фактор не може да се разглежда сам за себе си и често пъти липсата на едно се компенсира от друго диригентско качество. В диригентското изкуство лицеизразът има важно място както по отношение предаването на емоционалния заряд на дадена творба, така и в практическата ѝ реализация. Той е съществено допълнение към останалите диригентски качества и умения и следва да бъде активно развиван, както по време на обучителния процес, така и след това в практиката на всеки млад диригент.